

Qaradağlı faciəsi: yaralar qaysaq bağlamır

27 il bundan əvvəl Dağlıq Qarabağda dinc, zəhmətsevər insanlar təcrid edilmiş və havadarlarının köməyinə arxalanmış ermənilərin təqiblərinə, hücumlarına məruz qalmışdı. Erməni silahlı dəstələri azərbaycanlılar yaşayan kəndlərə aramsız hücumlar edir, kənd sakinləri qətlə yetirilir, onları dedə-baba yurdlarından qovmağa çalışırdılar. Adamlar qorxu və vahimə içərisində qalmışdılar. Nə edəcəklərini bilmirdilər. Çox gərgin və ziddiyyətli dövr idi. Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar tamamilə köməksiz qalmışdılar. Kəndlər bir-birinin ardınca boşaldılırdı.

Elə gün olmurdu ki, bir qanlı hadisə baş verməsin, azərbaycanlılar qətlə yetirilməsin. Onların harayını, nələsinə isə respublikanın o vaxtkı rəhbərləri sanki eşitmirdi, yaxud da heç eşitmək belə istəmirdilər. Erməni təcavüzünün qanlı izləri və azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımı bizə misli görünməyən faciələr yaşatmış, qədim yurd yerlərimizi xarabalığa çevirən erməni terror təşkilatları minlərlə azərbaycanlının həyatına qəsd etmiş, ən ağır cinayətlər törətmişlər.

Məlumat üçün qeyd edək ki, Qaradağlı kəndi Xocavənd (keçmiş Martuni) rayon mərkəzindən 13 km qərbdə, Xocavənd-Xankəndi avtomobil yolunun kənarında, dağətəyi ərazidə, Xonaşen çayının sahilində yerləşir. Əhali əsasən heyvandarlıq, taxılçılıq, baramaçılıq, üzümçülük və bostançılıqla məşğul olub. Kəndin vərəndəli, mirzəli, məmmədsəfilisi, mirzəxanlı, alılı, tağlı, məşəmmədli, qaradağlı, hacius şədihüseynli, məmmərzəli, gəmcilli, gülpərilər,əbülhəsənli və s. adlı tirə və tayfalar var.

Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrdə Qaradağlı kəndi beş dəfə ermənilər tərəfindən dağıdılmışdır. 1905, 1907, 1915, 1918 və 1992-ci il fevralın 17-də.

Kənddə Şuşu, İtuçan qaya, Nağı meşəsi, Heydər bağı, Kar daş, Namaz ölen yol, Şirin meşəsi, Manas dərəsi, Manas düzü, Musa dərəsi, Pişikli dərə, Dəhnə dərəsi, Bəylik bağı, Baba bulağı, Məmməd bulağı, Bəylik bulağı, Kar daş bulağı, Çanaq bulağı, Fındıqlı bulaq və s. coğrafi adlar qeydə alınıb. Kəndin işğalına qədər, yeni 1991-ci ildə Dağlıq Qarabağ, demək olar ki, Azərbaycanın nəzarətindən çıxmış və bu qədim diyar erməni quldur dəstələrinin, Ermənistanın və digər ölkələrdən gəlmiş müzdlü döyüşçülərinə əlinə keçmişdi. Azərbaycanlılar öz ata-baba yurdlarında köməksiz qalmış, yalnız öz kəndlərini necə müdafiə etmək haqqında düşündülər. Ermənilər tərəfindən terror hadisələri, basqın və hücumlar isə ara vermirdi.

Hələ sovetlər dövründə dinc dayanmayan ermənilər, milli münaqişəni qızışdırmaq üçün ən qanlı terror hadisələrini törətməkdən belə çəkinmirdilər. 1967-ci ildə milli münaqişə yaratmaq üçün üç nəfər azərbaycanlıya, əslən Qaradağlı kəndindən olan adamlara böhtan ataraq həbs etdirən ermənilər, məhkəmədə onların bəraət almasına məhəl qoymayaraq günün günortası çığı sovet əsgərlərinin gözü qarşısında həmin adamların başlarını vəhşicəsinə kəsərək, üzərlərinə benzin tökərək yandırmışdılar. Bu, azərbaycanlılara qarşı hazırlanan və həyata keçirilən qanlı və ən qatı terror hadisələrinin başlanğıcı oldu.

Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılması istiqamətində öz iyrənc məqsədlərinə çatmaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edən ermənilər Moskvanın yüksək statuslu anti-azərbaycan meyilli məmurlarından güclü

şəkildə dəstək alır və ondan məharətlə istifadə edirdilər.

Hadisələrin başladığı ilk günlərdən Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar öz haqq səslərini hər tərəfə çatdırırdılar. Lakin bunlar heç bir nəticə vermədi. Münaqişə isə getdikcə genişlənir, daha qanlı xarakter alırdı. Respublikanın o vaxtkı rəhbərliyi isə yalnız öz hakimiyyət kreslolarını qorumağa çalışırdı. Rəhbərliyin bu səriştəsizliyi və maymaqlığı ermənilərin daha da azğılaşmasına gətirib çıxarırdı. Kəndlər, şəhərlər yandırılır və talan edilirdi. Dörd il öz kəndlərini təkbəşinə müdafiə edən Qaradağlı camaatı kəndin hər daşı, hər qayasını uğrunda can verdilər, 800-ə yaxın sakinəndən bu yolda 77 nəfər, daha doğrusu hər 10 nəfərdən biri şəhid oldu, lakin öz məğrurluqlarını heç zaman itirmədilər. Həmin faciəni heç vaxt unutmaq mümkün deyil. Azərbaycan tarixinin ən qanlı səhifələrindən biri Qaradağlıda yazıldı.

Qaradağlı faciəsinin qısa xronikasına nəzər salaıq.

1990-cu il noyabrın 24-də 3 nəfər azərbaycanlı (biri Qaradağlı kəndindən, ikisi isə həmin kəndə qonaq gəlmişdi) Xocavənd-Xankəndi yolunda vəhşicəsinə qətlə yetirən ermənilər onların sinələrinə xaç şəklində çəkmişdilər. Kənd sakinini Hüseyinov Xandemir Bəbir oğlu doğma kəndlərində dəfn olundu. Həmin hadisədən sonra kənd sakinləri Bakıya, Azərbaycan KP MK-ya müraciət etdilər. Yalançı vədlər verildi, heç bir tədbir görülmədi. Ardınca növbəti qanlı hadisə baş verdi.

1991-ci il yanvarın 9-da yenidən həmin yerin yaxınlığında (bu yerlər bütövlükdə erməni məntəqələrinin əhatəsində idi) kəndə gələn UAZ markalı avtomobilin erməni quldurları tərəfindən atəşə tutuldu. Bir nəfər - 4 uşaq atası Bayramov Soltan Rəşid oğlu öldürüldü və 4 nəfər yaralandı. Yaralılardan Səmədov Nəmet Əsgər oğlu və Əzizov Əfqar Musa oğlu sonralar aldiqları yaralardan dünyalarını dəyişdilər.

1991-ci ilin martın 2-də kəndin ətrafında 2 nəfər vəhşicəsinə qətlə yetirildi-Hüseynov Zülfüqar Dəmir oğlu, Quliyev Ələkbər Məmməd oğlu. Bir qədər sonra 1991-ci il iyunun 28-də kəndi dörd bir tərəfdən atəşə tutdular. Üç saata yaxın davam edən atışmada bir neçə yaşayış evi yandırıldı. Atəş sənəyindən sonra kəndin kənarında ki fermada, Vərəndəli adlanan yerdə güclü atışma səsləri eşidildi. Hadisə yerinə gələnərdə daha bir qanlı terror hadisəsinin şahidi oldular. Fermada olan 6 nəfər-3 kişi və 3 qadın ermənilər tərəfindən diri-diri yandırılmışdı.

Növbəti qanlı terror hadisəsi Prezident seçkisi günü-8 sentyabr 1991-ci il tarixdə baş verdi. Ağdamdan Qaradağlıya gələn sənişin avtobusu Xocavənd-Xankəndi yolunda pusqada durmuş erməni quldurları tərəfindən güclü atəşə tutuldu və avtobus güllələrdən deşik-deşik olur. Avtobusda olan 40 nəfərə yaxın adamdan 2 gənc oğlan, 6 qadın qətlə yetirilir.

Yenə də kənd sakinlərindən ibarət nümayəndə heyəti Ayaz Mütəllibovun qəbuluna gedir, böyük çətinlikdən sonra onun qəbuluna düşürlər. O, vədlər verərək gedənləri geriye yola salır. Müsibət də elə həmin vaxtdan sonra başlanır. Cəzasız qalan erməni-

lər daha da azğılaşaraq növbəti qanlı planlar hazırlayırlar və həyata keçirirdilər. Bu tarixdən etibarən kənd gediş gəliş mümkün olmur və ermənilər isə get-gedi daha da quduzlaşırdı.

1992-ci il yanvarın 8-də kəndin yaxınlığında Böyük Vətən Müharibəsi iş-tirəkçisi Əliyev Qasım Hüseyn oğlu vəhşicəsinə qətlə yetirildi. 100-ə yaxın qoyun ermənilər tərəfindən qənimət kimi aparıldı. Həmin gün Milli Ordumuzun döyüşçüsü, 23 yaşlı Məzahir Gülvərdiyev ağır döyüşdə şəhid oldu. Kəndin qonşuluğunda olan Xocavənd kəndi 1991-ci il dekabrın 19-da işğal edildi. Kəndə yaxın olan Malıbəyli kəndi isə 1992-ci il fevralın 12-də yandırıldı. Həmin aydın oldu ki, növbəti

hədəf Qaradağlıdır. Bütövlükdə 20-ə yaxın erməni kəndinin əhatəsində olan Qaradağlı kəndi keçmiş Martini və Stepanakert yolunun üzərində yerləşirdi. 4 il 4 ay bu yoldan ermənilərin gediş gəlişi kəsilmişdir və ermənilər digər erməni kəndlərindən salınmış yoldan istifadə edirdilər. Kənddə vəziyyət getdikcə çətinləşir, faciənin törədiləcəyi gün hər dəqiqə yaxınlaşırdı. Ağdamda olan kənd sakinləri özlerini oda-közə vursalarda respublika rəhbərliyi kömək etmir, insanları yalançı vədlərlə aldadırdılar. Düşməni isə çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün yeni planlar hazırlayırlar, qurbanlar axtarırdı.

1992-ci il fevralın 14-də kəndin bütün yolları kəsilmişdi. Həmin vaxt 104 nəfər kənd sakinini və 14 əsgərimiz demək olar ki, son anlarını yaşayırdılar. Ermənilər fevral ayının 14-də hücumu keçdilər. Kənd güclü atəşə tutuldu. Kənxurd (mənfur Zori Balayanın anadan olduğu kənd) Qağarza, Ağkənd, Aşan, Müşkabad, Ninqi-Xankəndi və digər erməni kəndləri istiqamətində xarici müzdluların, Xankəndində yerləşən keçmiş Sovet ordusunun 366-cı alayın texnikasından və canlı qüvvəsindən istifadə edən ermənilər köməksiz qalan Qaradağlı kəndinə qəti və sürətli hücumu keçdilər. Az miqdarda sadə silahlarla təmin olunmuş qaradağlılar 14 nəfər Milli Ordunun əsgəri ilə birlikdə amansız və qeyri-bərabər döyüşə girdilər. Qarşıda iki yol dururdu: Şərəfli ölüm və ya təslim olma. Onlar birinciyə üstünlük verdilər. Bu yolu seçən qaradağlılar son patronlarına qədər 4 gün döyüşdülər. Döyüş vaxtı onlarla erməni yaraqlısı məhv edildi. Silah sursatı tükənən soydaşlarımızı sonda ermənilər əsir götürdü. Hadisələrin şahidlərini dinləyərk. Qaradağlı kənd sakinini İlqar Əliyevin dediklərindən:

- Ermənilər Qaradağlını tutandan sonra əsir və girov götürdüləri kənd

sakinlərindən 33 nəfəri öldürdülər. Sonra öldürdüləri qadın və uşaqların cəsədlərini kəndin yaxınlığındakı Bəylər bağı adlanan yerdə "silos" quyusuna töküüb üzərini torpaqladılar. Həmin vaxt ermənilər kənd sakinlərini güllələyir, hələ ölməmiş adamları isə quyuya doldururdular.

Mənimlə birlikdə yüzəndən artıq Qaradağlı kənd sakinini girov götürülmüşdü. Yolda dəhşətli işğencələrlə qarşılaşdıq. Ermənilər iki kənd sakininin başını toxmaqla yaraaraq, onları əzabla öldürdülər. Bizi əvvəlcə Lingin kəndinə gətirdilər. Orada üç nəfəri, Malıbəylidə isə 12 nəfəri güllələdilər. Malıbəylidə hamını maşınlardan töküüb, piyada Xankəndinə qədər apardılar. Yol

boyu ermənilərin təhqirləri ilə qarşılaşırdıq.

İ.Əliyev Xankəndində yerləşən həbsxanada 8 Qaradağlı sakininin acından öldüyünü vurğulayıb:

-Ermənilər fevralın 26-da Xocalını işğal edəndə Xankəndində həbsxanada idim. Həmin gün ermənilər yüzəndən artıq adamı bu həbsxanaya gətirdilər. Sonra bildim ki, onlar Xocalı sakinləridir və bu şəhər də işğal olunub. Səhəri gün gözümün qabağında 60-a yaxın Xocalı sakininin başını kəsdi. Onların arasında uşaq və qadınlar da var idi.

Qaradağlı sakinini Oruc Əliyev də kənd işğal olunduqdan sonra şahidi olduğu işğencə və qətləmlər haqda danışib:

- Mən fevralın 17-də əsir götürüldüm. Yolda qohumlarımla yarisını öldürdülər. Xankəndindəki həbsxanada isə dişlərimi zorla çəkdi.

O, əsirlikdə olduğu müddətdə ermənilər tərəfindən hər gün döyüldüyünü və işğencəyə məruz qaldığını deyib:

- Həmin il martın 17-də Allahverdi Bağırovun köməkliliyi ilə dəyişdirildim. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin nümayəndələri həmin günə qədər bir dəfə də olsun xəstəxanaya gəlmədilər. Ermənilər sağlam azərbaycanlı əsir və girovların daxili orqanlarını satırdılar. Bunu əvvəlcədən tanıdığım ermənilər mənə demişdi.

O.Əliyevin sözlərinə görə, Qaradağlının alınması əməliyyatına və orada baş verən qətləmlərə Ermənistanın keçmiş prezidenti Robert Koçəryan rəhbərlik edib. O, bunu Əsgəranda xəstəxanada yatarkən eşitdiyini söyləyib.

Bütün bu deyilənlər Qarabağ dərddi məmləkətimizin kiçik bir dağ kəndində üzleşdiyi qanlı faciədir. Dörd il ərzində hər gün Qaradağlı kəndi ermənilərin hücumuna məruz qalmış, hər gün kənddə, demək olar ki, bir qanlı

hadisə törədilib. 17 fevral 1992-ci il tarixdə Qaradağlının işğalı günü kənddə 118 nəfər olmuşdur ki, onların hamısı əsir götürüldü. Onlardan 104 nəfəri Qaradağlı kənd sakinini olmuşdur. Bunlardan 54 nəfəri öldürülmüş, 50 nəfəri isə böyük çətinliklə əsirlikdə azad edilmişdir. 14 nəfər Milli Ordunun əsgərindən 12 nəfəri öldürülmüş, 2 nəfəri isə girovluqdan azad edilmişdir. Bu hadisələr zamanı 10 qadın, 8 məktəbli qətlə yetirilib. İşğal nəticəsində Qaradağlı kəndində 200 yaşayış evi əşyalarla birlikdə, 1 mədəniyyət evi, 320 yerlik orta məktəb, 25 çarpayılıq xəstəxana və çoxlu sayda digər obyektlər dağıdılmışdır. Kəndin sağ qalan sakinləri məcburi köçkün düşmüşdür. 2 ailənin hər birindən 4 nəfər şəhid olmuşdur. 42 ailə başcasını itirmiş, 140-a yaxın uşaq yetim qalıb.

Hər il olduğu kimi, faciə qurbanlarının xatirəsinə həsr edilmiş anma mərasimi keçirilib. Xocavənd rayon icra hakimiyyətinin başcası Eyvaz Hüseynov həmyerlilərinin ağır kədərinə və düşməne nifrətinə ifadə edərək bu qanlı faciəni törədənərdə və onların təşkilatçıları haqqında ətraflı məlumat verərək bildirmişdir ki, beynəlxalq təşkilatlar Ermənistanı işğalçılıq siyasətini dayandıрмаğa məcbur etməlidirlər.

Anma mərasimində çıxış edənlər tam əminliklə vurğuladırlar ki Azərbaycan dövləti ötüb keçən illər ərzində qaçqın və məcburi köçkünlərə yüksək diqqət və qayğı göstərib, əhalinin bu təbəqəsinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirir. İndi rayon ərazisində yeni qəsəbələr salınıb və burada məcburi köçkünlər üçün hər cür şərait yaradılıb.

Bu faciənin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədi ilə rayon icra hakimiyyətinin təşəbbüsü ilə azərbaycan, rus və ingilis dillərində "Soyqırım: Qaradağlı" və "Soyqırım: Qaradağlı davam edir" sənədli filmləri çəkilməmiş və həmin filmlərin təqdimat mərasimləri keçirilib. Bundan əlavə erməni vandallarının Qaradağlı kəndində törətmiş olduqları cinayət əməllərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədi ilə üç dildə azərbaycan, ingilis və rus dillərində məlumatların yerləşdirildiyi "Qaradağlı.orq" internet saytı yaradılıb.

Bu faciə uzun illərdir ki,qaysaq bağlamır,soyqırımı qurbanlarının ruhu dinclik tapa bilmir.2016-cı ilin aprel ayında cəbhədə erməni silahlı qüvvələrinin tərribat-diversiyasının qarşısını yüksək peşəkarlıqla alan milli ordumuzun hissələri düşməne tutarlı cavab verərək onları susdurdu.Çanlı qüvvə və hərbi texnika itkisinə məruz qalan Ermənistan ciddi zərbələr aldı.Azərbaycan əsgəri işğal altında qalan bəzi əraziləri azad etdi.Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin işğaldan azad edilməsindən sonra həmin kəndin bərpa edilməsi üçün Prezident sərəncamı bütün məcburi köçkünlərdə,o cümlədən,Qaradağlı kəndinin əhalisində böyük bir ümid yaradıb. Onlar doğma kəndlərinə qayıdacaqlarına indi daha çox inanırlar...

Salman ALIOĞLU